

Oxyrhynchos wspomina o formalnym strajku właścicieli banków, którzy zamknęli swoje instytucje i wycofali zgodę na przyjmowanie i wymianę cesarskiej monety⁹. Administracja prowincji została zmuszona do zastosowania przymusu; *strategus* zarządził otwarcie banków i nakazał przyjmowanie i wymianę wszelkich nominałów z wyjątkiem ewidentnie sfałszowanych lub podrobionych¹⁰. Także inny dokument papirusowy, dotyczący kryzysu monetarnego w Mylasa w Karii, mówi o gromadzeniu dla celów tezauryzacyjnych przez miejscowych lichwiarzy dobrego srebra¹¹.

Na ówczesny stan finansów państwa składały się nie tylko stale malejące wpływy w formie łupów czy kontrybucji z prowadzonych wojen, ale również dochody z rozległych domen cesarskich oraz prowincji. Poważne ilości kruszców pochodziły także z pracy wydobywczej rzymskich kopalni. Jednakże długotrwałe działania wojenne, jakie w ciągu III w. rozgrywały się w prowincjach naddunajskich, odcinające praktycznie skarb państwa od Dacji, a także na pewien czas od Bałkanów i Galii, jak i nieustabilizowana sytuacja w Hiszpanii, wyraźnie zahamowały rytmiczną dotąd pracę w największych ośrodkach wydobywczych cesarstwa. Do bezpośredniej dyspozycji państwa pozostawały jedynie niezbyt zasobne złoża w północnej Afryce oraz w okolicach Morza Czarne-
go¹². Dodatkowe uzupełnienie dochodów państwa stanowiły różnego typu dary, spadkowe legaty, jak i przejmowane po skazańcach konfiskowane majątki i znaczne sumy gotówki; zjawisko to uległo wyraźnemu nasileniu za Decjusza i Waleriana, a w okresie późniejszym w czasach Konstantyna i Konstancjusza.

Cesarze, zarówno wywodzący się z szeregów armii, jak i w daleko większym stopniu pochodzący z prowincji illiryskiej, dokonując przebudowy struktury państwa, w wyniku której wzmocnili jego siłę obronną, niewątpliwie dostrzegali pogarszającą się sytuacją na polu monetarnym. Świadczą o tym podejmowane przez nich próby dostosowania do stale zmieniających się warunków ekonomicznych poziomu wymiany podstawowych metali monetarnych¹³. Podczas gdy — jak to wynika z dwóch przekazów inskrypcyjnych z Kardassi w Nubii — Filip Arab wprowadził wymiennosc aureusów i antoninianów w stosunku jak 1 do

⁹ P.O. 1411. Zob. A. Segrè, *Metrologia e circolazione monetaria degli antichi*, Bologna 1928, s. 414 n.; Mickwitz, o.c., s. 52 n.; Bolin, *State*, s. 287 n.; tenże, *Die Chronologie*, s. 44 n., 126 n.

¹⁰ Por. Epict. *Disc.* III 3,3; Eutrop. IX 14; SHA *Div. Aurel.* 38; Gnomon *Idiol.* 106.

¹¹ OGIS 515. Zob. Th. Reinach, *Une crise monétaire à Mylasa au III siècle p. Chr.*, BCH XX, 1896, s. 523 n.; West, *Gold and silver*, s. 15 n.; Bolin *State*, s. 246; T. Pekáry, *Studien zur römischen Währungs- und Finanzgeschichte von 161 bis 235 n. Chr.*, Historia VIII, 1959, s. 443 n.

¹² Por. Eutrop. IX 8, IX 13; SHA *Div. Aurel.* 39,7; *Cod. Iust.* XI 59,1. Zob. również Mickwitz, o.c., s. 58 n.; Bolin, *State*, s. 291; C. H. V. Sutherland, *RIC, VI. From Diocletian's reform to the death of Maximinus*, London 1973, s. 89.

¹³ Zob. M. Alföldi, *Zu den militär Reformen des Kaisers Gallienus* [w:] *Limesstudien. Vorträge des 3. Internationalen Limes-Kongresses*, Basel, 1959 s. 13 n.; S. Mazzarino, *Trattato di storia romana*, Roma 1956, s. 344 n.; H.-G. Pflaum, *Zur Reform des Kaisers Gallienus*, Historia XXV, 1976, s. 109 n.